

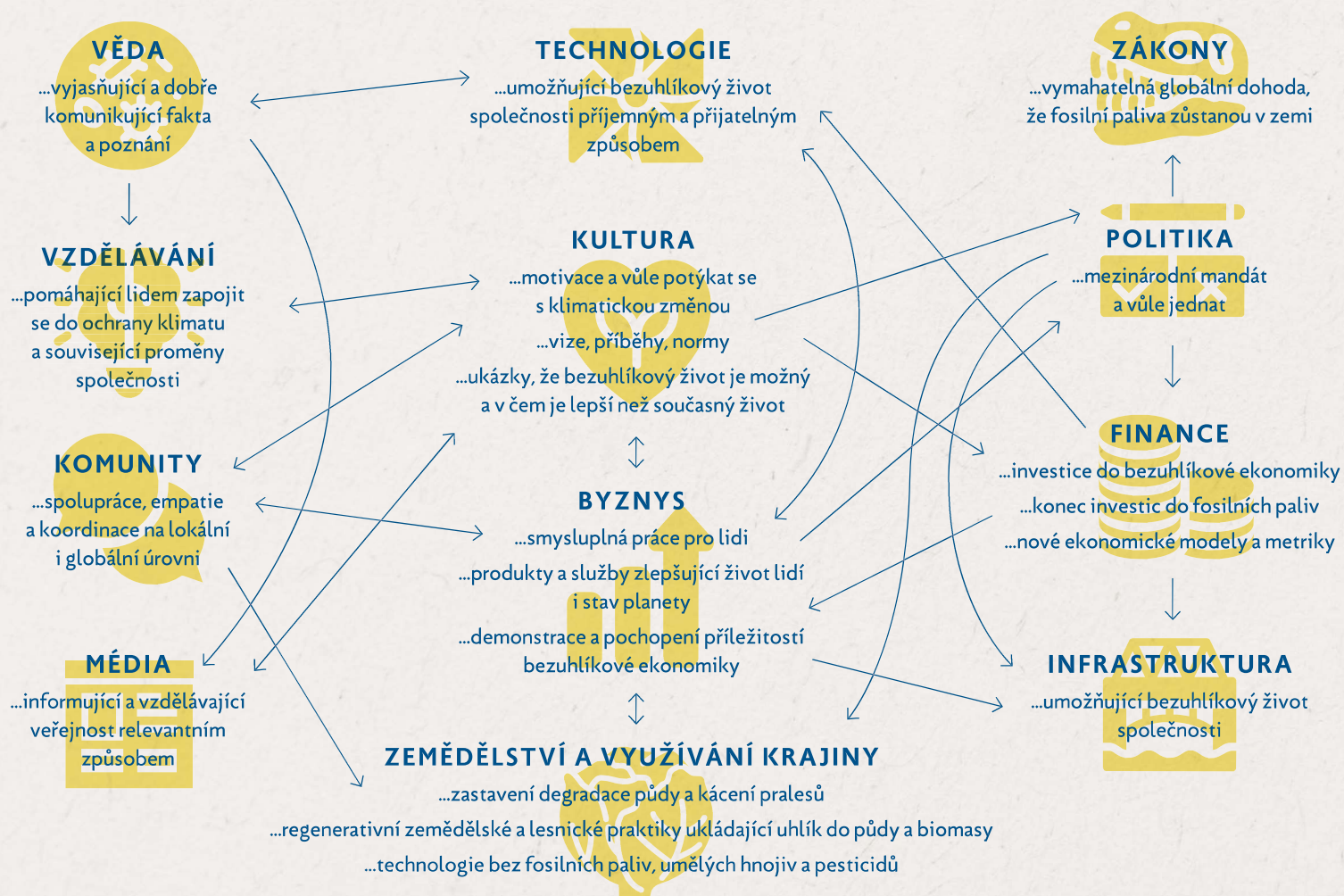
3.11

Systemový pohled na cestu k bezuhlíkové společnosti

Nejenže se transformace společnosti na klimaticky neutrální neodehraje přes noc, ale také nenastane, pokud zároveň nezměníme velké množství věcí. I když jde nakonec „pouze“ o to přestat vypouštět emise skleníkových plynů, tyto emise souvisí s mnoha sektory lidské činnosti (např. energetika, doprava, průmysl, zemědělství), jež závisí na povaze naší ekonomiky, která zase souvisí s tím, jak rozumíme člověku a jeho vztahu k více než lidskému světu, čemu věříme, jaké příběhy si o sobě vyprávíme... Vizualizace potřebných změn a vztahů mezi nimi pomáhá dospělým i starším studentům vidět celkový obrázek a zasadit snahy o ochranu klimatu do širšího kontextu.

Schéma 6: Ukázka systémového pohledu na cestu k bezuhlíkové budoucnosti¹⁴

Jistě je možné přidávat další oblasti, opatření i šipky a jít do větších podrobností. Každopádně z modelu je patrné, že příležitosti, jak přispět ochraně klimatu, jsou tu prakticky pro každého.

3.12

Nové příběhy pro novou dobu

Lidská mysl je náchylná k příběhům. Právě příběhy nám pomáhají interpretovat složitou realitu světa, osvětlit naši roli v něm a motivovat nás k činům.¹²⁷ Má to svoji odvrácenou stránku, dobrý příběh, kterému lidi věří, má tendenci převážit i nad fakty, kterým síla příběhu chybí. Příběh totiž můžeme nahradit jen jiným příběhem. Dva nejlivnější politické příběhy 20. století, sociálně-demokratický (pracující lidé svrhnu nadvládu elity, která si uzurpuje moc a bohatství) a neoliberální (síla podnikatelů a volného trhu přemůže diktaturu kolektivismu a státního plánování a vrátí všem svobodu) dnes slábnou, protože nedokáží dostatečně odpovědět na nové výzvy, mezi které patří změna klimatu.¹⁴⁰ Pro novou dobu potřebujeme nové příběhy, níže je několik rodících se možností.¹⁸⁷ Tyto příběhy se vzájemně nevylučují, oslovují různé lidi a představují dobré startéry pro diskuse nejen ve vzdělávání.

Příběh zelené prosperity

Vyprávění o nezbytnosti „hnědého růstu“, poháněného spalováním fosilních paliv, jako jediné cesty pokroku, jež zajistí naše materiální potřeby, ztrácí svou moc tvář v tvář proměňujícímu se klimatu a stále větší části průmyslu obětované krajiny. Zelená prosperita představuje vítanou alternativu. Tak jako průmyslová revoluce přinesla velký skok a mnoho lidí nakonec osvobodila od každodenní dřiny, teď je před námi skok další, ve svém měřítku i rychlosti ještě větší. Vedle všech přínosů nám průmyslová revoluce přinesla i odkaz v podobě špinavých zdrojů energie a obrovského plýtvání v mnoha fázích výroby a spotřeby. Dnes máme poznatky, technologie i prostředky, jak prosperitu založit na čistých a obnovitelných zdrojích energie a regenerativní a distributivní ekonomice.

Příběh nerůstu

Ten jde ještě o krůček dále. Podle něj ani kritika „hnědého růstu“ nejde dost daleko, problém je v ekonomickém růstu jako takovém. Musíme snížit svou závislost na něm a obrátit pozornost ke sledování sociálně i environmentálně prospěšnějších cílů. Nerůst nás nevyzývá k utahování opasek, ale k systémovým změnám: prodloužit životnost výrobků a ukončit praktiky jejich plánovaného zastarávání; omezit reklamu podporující nákup, jež sotva potřebujeme; utlumit ekologicky destruktivní odvětví; skoncovat s plýtváním potravin; nebo dokonce v konečném důsledku zkrátit délku pracovního týdne, a tím zajistit dost práce pro všechny i v méně intenzivní ekonomice.⁸⁰

Příběh štěstí a spokojenosti

Ačkoli materiální bohatství a HDP v zemích s vysokou spotřebou nepřetržitě roste, štěstí a spokojenost podle různých ukazatelů nikoli – a to už několik desetiletí. Například nedávný mezinárodní průzkum ukázal, že nejšťastnější mladí lidé nežijí v bohatých zemích, ale v Indonésii, Indii a Nigérii.¹⁸ Je načase přestat ulpívat na hromadění bohatství a zaměřit pozornost na věci, které více ovlivňují náš „well-being“, jakmile naplní-

me své základní materiální potřeby. Jaké to jsou? Radost ze smysluplné práce, sounáležitost s komunitou, základní společenská rovnost, dobré vztahy s druhými, spokojená rodina, volný čas, pocit, že máme život ve svých rukou, kontakt s přírodou, aktivní pohyb...

Příběh správce a nové etiky

Mnoho bylo napsáno o roli křesťanství v odbožštění přírody a novověké filozofie a vědy v převedení přírodního světa na pouhou hmotu a zdroje určené k vytěžení člověkem. Obraz člověka jako pána přírody můžeme nahradit obrazem člověka jako správce, dobrého hospodáře, který s rozmyslem užívá plody přírody, ale také o ni pečuje a dbá, aby tady všechny její přínosy zůstaly i pro budoucí generace. Co víc, rozšiřuje se nová etika, která přestává zavírat oči před ničením více než lidského světa a jednoznačně a principiálně odmítá další poškozování životního prostředí. Nemusí trvat moc dlouho, než se nová environmentální etika vtělí i do silnějších zákonů na ochranu přírody a „ekocida“ se stane podobně odsouzeníhodným zločinem, jako je dnes genocida či vražda (v angličtině *homicide*).

Příběh návratu divočiny

Na jednu stranu jsme svědky toho, že přírodní rovnováha může být křehká, minimálně dost křehká na to, aby ji lidská činnost dokázala významně narušit tak, jak se tomu děje i v případě změny klimatu. Na druhou stranu nám příroda ukazuje svoji nezdolnou schopnost regenerace, obnovy a nového života, když jí k tomu dáme prostor a čas, a někdy jí k tomu i trochu pomůžeme. Někteří zemědělci dnes sledují návrat mnoha živočichů poté, co vrátili cesty, remízky, keře a stromy mezi pole do české krajiny. V zapomenutých koutech měst a v opuštěných dolech se rodí nová divočina s nebývalou biodiverzitou. Návrat vlků a rysů do našich lesů je také testem, nakolik se dokážeme radovat z návratu divočiny a vidět bohatství naší společnosti v soužití s mnoha dalšími „živáčky“ na naší jedinečné planetě. Návrh ponechat polovinu světové rozlohy přírodě, který dnes podporuje řada vědců, jde právě tímto směrem.^{168, 219}

3.13

Ekonomie budoucnosti

Při hledání řešení klimatické krize se opakovaně vrací potřeba proměnit náš pohled na ekonomiku. Dnes široce přijímané pojetí udržitelného rozvoje, propsané i do klíčových strategických dokumentů současnosti, jako jsou Cíle udržitelného rozvoje 2030 OSN¹⁵³ nebo Zelená dohoda pro Evropu⁵⁹, přineslo obrovský posun v důrazu na rovnováhu ekologických, sociálních a ekonomických potřeb rozvoje společnosti v protikladu ke sledování úzce ekonomických zájmů. Aktuální mezinárodní debata se však posouvá ještě dále. Mnozí ekonomové a další vědci přinášejí důkazy, že oddělení ekonomického růstu od materiálové spotřeby a dopadů na přírodu a klima se zatím nikde neděje v potřebném měřítku – a dost možná ani v takovém měřítku nebude vůbec možné. Proto se rodí nové přístupy prosazující opuštění závislosti na ekonomickém růstu jako takovém. Označují se jako nerůst, postrůst, prosperita bez růstu nebo ekonomie koblíhy.^{80, 95, 105, 157, 165, 189}

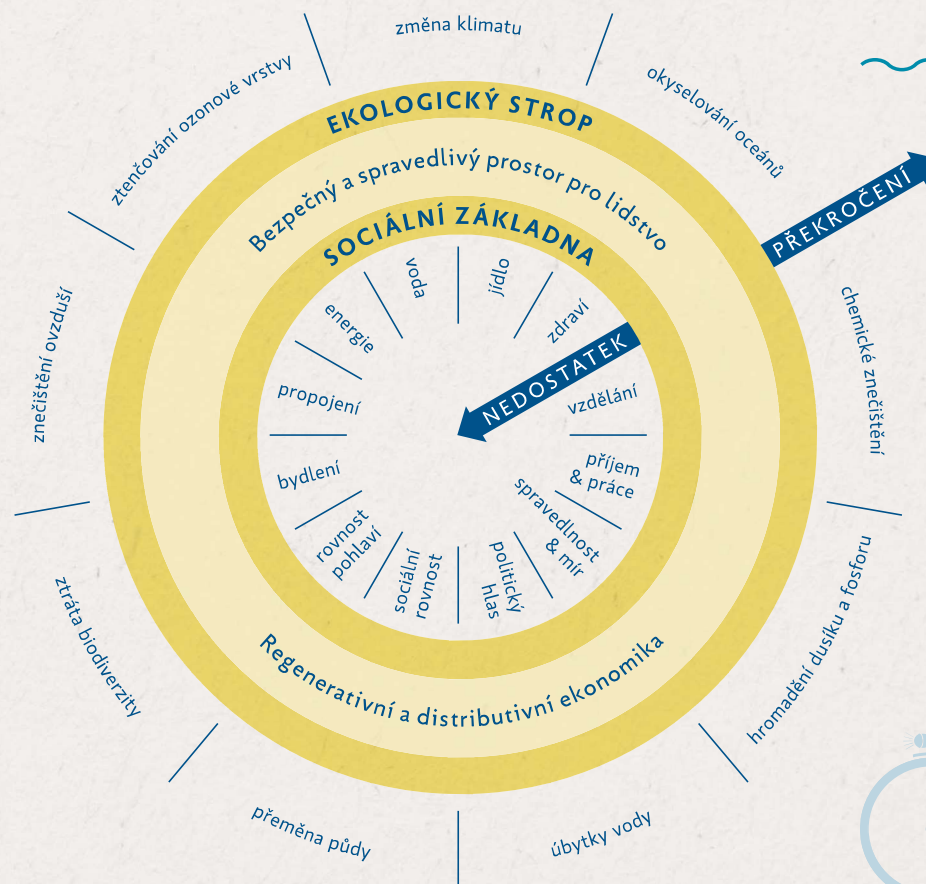
Schéma 7: Model koblíhy

Právě ekonomie koblíhy (model má tvar americké koblíhy, tzv. *doughnutu*) od Kate Raworth z Oxfordské univerzity, jejíž kniha vyšla i v českém překladu¹⁶⁵, je jedním z nejdiskutovanějších návrhů vykrslujících cíle a principy nové ekonomie pro 21. století. Dokonce už se zavádí do praxe. V roce 2020 se například objevují první města, která model oficiálně používají pro tvorbu rozvojových strategií: nizozemský Amsterdam, belgický Brusel, kanadské Nanaimo.¹³⁰

Vnější hranici koblíhy představuje ekologický strop planety, jehož překročení je dlouhodobě neudržitelné a povede ke kolapsu. Tyto ekologické hranice definované v devíti různých oblastech jsou přímo převzaty z respektovaného modelu planetárních mezí Johana Rockströma a jeho kolegů, podle nichž již čtyři z mezí byly překročeny (ztráta biodiverzity, přeměna půdy, hromadění dusíku a fosforu a změna klimatu).^{169, 170, 171, 184}

Vnitřní hranici koblíhy označuje sociální základnu, jejíž nedostatečné naplnění vede k různým formám strádání. Dvanáct uvedených oblastí základních lidských potřeb odpovídá stanoveným Cílům udržitelného rozvoje 2030 OSN¹⁵³ a každá z nich v některých místech světa či u některé části populace není dostatečně naplněna.

V koblize samotné, mezi oběma riziky, leží ekologicky bezpečný a sociálně spravedlivý prostor pro lidstvo. Úkolem ekonomiky není zajistit růst HDP, ale udržet nás v tomto bezpečném a spravedlivém prostoru.

Změna klimatu představuje výzvu pro tradiční vzdělávání, protože vyžaduje i důkladné přemýšlení o budoucnosti, která je nejistá a obtížně předvídatelná. Klimatické vzdělávání by mělo rozvíjet schopnost tvořit vize udržitelné budoucnosti a také porozumět a zhodnotit různé scénáře budoucnosti, které mohou nastat.^{82, 86, 115, 159}

Tvoření vize udržitelné budoucnosti

V roce 1963 Martin Luther King přednesl proslov „Mám sen“ a jeho vize oslovila davy a dodala jim naději, že spravedlivější svět je možný. I dnes potřebujeme vizi lepšího, udržitelného světa. Slovy „Mám noční můru“ by nejspíš lidi nenadchnul, protože strach funguje jako motivátor jen pro některé a pro ostatní je často i paralyzující. Vzhledem k tomu, že z médií dostáváme především velké množství apokalyptických scénářů či dystopií, představit si udržitelný svět není jednoduché. Jenže pokud si nebudeme schopni takový svět představit, je málo pravděpodobné, že jej vytvoříme. Vše totiž tvoříme dvakrát: nejdříve v hlavách, až poté ve fyzické realitě.

Zatímco velká část klimatického vzdělávání je zaměřená na levou mozkovou hemisféru – analytické, kritické nebo systémové myšlení; práce s vizí budoucnosti je příležitostí jak rozvíjet i druhou část našeho mozku – kreativitu, intuici, imaginaci a sny o světě, ve kterém chceme žít. Právě aktivní přemýšlení o budoucnosti, ve které žáci chtějí žít, zvyšuje jejich dlouhodobou motivaci aktivně se podílet na tvoření udržitelné společnosti.

Jednou z nejčastějších metod práce pro tvoření vizí je vedená vizualizace. Účastníci zavřou oči a lektor či učitel je slovy, příběhy a otázkami uvádí do světa budoucnosti, např. v roce 2050 nebo 2100. Vize je možné tvořit na úrovni globální (Jak vypadá udržitelný svět?), lokální (Jak vypadá udržitelné moje město?) nebo i velmi osobní (Jak žijí udržitelné moje pravnoučata?). Průvodce účastníkům zdůrazní, že cílem není analyticky přemýšlet nad nejdokonalejším řešením, ale uvolnit se a nechat přicházet nové a nečekané obrazy. Ukazuje se, že když si nejdříve představíme ideální stav bez problémů, při následném vymýšlení možných řešení jsme kreativnější a detailnější.

Po imaginativní části volně proudí myšlenek a obrazů následuje druhá fáze, kdy se na vizi díváme kriticky a plánujeme akci, díky které se k vizi přiblížíme. Vize bez akce je zbytečná, ale také akce bez vize je často slepá a neefektivní. V této druhé části práce s vizí si můžeme klást otázky:

- Jaké hodnoty nebo kvality jsou přítomné v této vizi a jak je můžeme posílit už v současném světě tady a teď?
- Jaké jsou první kroky, které můžeme udělat pro to abychom se k této vizi přiblížili?
- Jaké nezamýšlené dopady může mít naše vize na jiné lidi, kdo z takové budoucnosti bude těžit a kdo ztratí?
- Jaké největší bariéry stojí v cestě tomu, aby se tato vize stala realitou?

Práce s různými scénáři budoucnosti

Různé scénáře budoucího vývoje nám umožňují posuzovat výhody a nevýhody různých možností a rozhodovat se, jakou cestou se vydat. Vědci pracují s různými scénáři, aby modelovali, jaká opatření v současnosti a blízké budoucnosti povedou k jakým pravděpodobným důsledkům v budoucnosti vzdálenější. Může jít o modely celkového potřebného snížení emisí CO₂, které sestavuje Mezivládní panel pro změnu klimatu (viz [Emisní scénáře pro naplnění Pařížské dohody](#)), ale také scénáře útlumu emisí v jednotlivých oblastech lidské činnosti, například při výrobě elektrické energie v ČR (viz [Srovnání scénářů transformace elektroenergetiky ČR](#)).

Vedle toho můžeme v klimatickém vzdělávání přibližovat a diskutovat také možné scénáře celkového vývoje společnosti. Neslouží jako detailní předpovědi budoucnosti, ale spíše jako nástroj, který rozšiřuje přemýšlení o ní a stimuluje diskusi, zda je ten který scénář záhodný, nakolik je reálný, jaké jsou jeho předpoklady a důsledky apod. Kromě již uvedených příběhů a preferovaných vizí si zde zvědomujeme i další možné scénáře, například:

Zelený růst: technologické inovace umožní udržitelnou výrobu a spotřebu a další neomezený ekonomický růst.

Nerůst: společnost hledá způsoby a opatření, jak snížit celkovou spotřebu a zároveň zvýšit kvalitu života.

Ekautoritářství: ochrany klimatu se dosahuje nástupem autoritářských režimů zavádějících přísná pravidla.

Hluboká demokracie: ochrany klimatu se dosahuje pomocí občanských shromáždění a metod přímější demokracie.

Dva světy: bohatí (země i lidé) se izolují a ochraňují před ostatními, které tvrdě postihly změny klimatu.

Kolaps: klimatická krize vede k přírodním katastrofám, destabilizaci ekonomik, masové migraci a selhání veřejných institucí.

3.14

Vize udržitelné budoucnosti a scénáře budoucího vývoje

